

FISKSÄTRA KONSTPROMENAD

FISKSÄTRAS DELOMRÅDEN MED

sina olika karaktärer hålls samman inte bara av gångvägar utan också av en övergripande trädgårdskonst som förmår ge intimitet och mänsklig skala mitt i det storskaliga. Man ordnade också redan under projekteringstiden en tävling för att få fram konstverk som kunde stärka den synliga sammanhållningen i området och valde då ”konstruktivistiska” förslag till konstverk i stället för mer idylliskt romantiska. Konstruktivismen var på många sätt tacksam som en konstnärlig hållning i anslutning till rationalismens byggen eftersom den visade vilka värden som faktiskt kunde utvinna när standardiserade element sammanfogades med planmässig och matematisk exakthet. I stället för att erbjuda konstverk som ”tröst” eller verklighetsflykt, blev Fisksätras dominerande konstverk en stimulerande hyllning till det välplanerade.

Centralt placerades Bertil Herlov Svenssons monumentala verk ”Arkitekta Skulpturum” som ett aluminiumglänsande och på håll synligt riktmärke för dem som gående närmar sig centrum. Och för vart och ett av de tre omgivande småhusområdena tillverkades skulpturer av samma material och av samma konstruktivistiskt arbetande konstnär.

Men medan ”Arkitekta Skulpturum” byggdes upp av aluminiumrör, sattes de tre mindre skulpturerna samman av delar utskurna ur kvadratiska

aluminiumskivor. Verken fick namnen ”Del av Helhet – Helhet av Del” och nummerades I – III. De placerades samlade i respektive område, men i ett av dem, Fågelhöjden, ville de styrande inte se sin del i helheten och vägrade ta emot konstverket. Så skulpturen ”Del av Helhet – Helhet av Del III” kom i stället att placeras lite vilset invid Orminge centrum.

Utefter den långa allé som sammanbinder de stora skivhusen placerades tre verk av Henry Gustafsson och Ilhan Koman omgivna av platser för samtal och eftertanke. Dessa skulpturer innehåller visserligen föreställande element, men de bygger ändå i första hand på konstruktiv form och samspel med ljusets och naturens växlingar i stället för på något bestämt motiv. Samtidigt ger materialet – svartmålat järn – en spännande kontrast till de centrala blänkande aluminiumskulpturerna.

För att ge en mänsklig skala även åt de stora bostadshusen lades verandaliknande balkonger till de lägsta våningarna med konstnärligt utformad och varierad ”snickarglädje” som del av konstruktionen. Skulptören Lenny Clarhäll ansvarade för dessa träarbeten liksom för ett antal lekskulpturer.

Också för det senare tillkomna bostadsområdet på Länbohöjden beställdes ett konstverk i aluminium som genom sin konstruktion kan ses som en samlade hydda, ett ledande sjömärke eller en skyddande värdkase. Konstnär är Daniela Hedman.

TILLBAKA NER I Fisksätra Centrum kan det vara av intresse att ta del av hur Fisksätra i den nutida konsten ej enbart handlar om placeringen av ett konstverk utan också utgångspunkten för det. Det handlar om en konst som vill lyfta fram lokala erfarenheter och ge dem gestalt i form av utställningar eller kollektiva manifestationer.

I Fisksätra funderade textilkonstnären Katarina Wiklund och arkitekten Susanna Wiklund över ett konstprojekt, som skulle kunna förena de bosatta i området med sina 58 olika ursprungsnationaliteter och 65 olika språk. De kom fram till intresset för mönster, som något verkligt universellt, och började samla in mönster samt berättelser från centrumområdets gator och hus.

Människor lämnade med sina berättelser in tapeter och mönstrade strumpor, flaggor, jackfoder och broderade dukar bland mycket annat. Mönstren och berättelserna samlades i pärmar och askar till något som fick heta Fisksättra mönsterarkiv, och som inrymdes i en cirkelrund soffa med ett segment för varje gata i området, och de tillhörande arkivalierna inställda bakifrån i respektive ryggstöd.

Denna soffa ställdes i biblioteket som kanske den viktigaste platsen för områdets kulturella samhörighet. Men mönstren har också blivit avfotograferade och utgångspunkter för utsmäckningar i de olika trapphusen liksom i det religiöst samlade Guds Hus.

Fisksättra mönsterarkiv är ett bra exempel på den nutida konst som vill lyfta fram individer ur anonymiteten och göra dem synliga utan att visa deras ansikten eller kroppar.

Författare Gunnar Sillén och Catharina Wikström
Formgivning och fotograf Karl Gabor
Arkivbilder i Nacka lokalhistoriska arkiv.
Redaktörer Nanna Leth och Catharina Wikström
Utgiven av Kulturnämnden i Nacka, 2016

KULTURHUSET
DIESELVERKSTADEN
ARKIV

NACKA
KOMMUN

FRÅN JÄRNVÄGEN ELLER

från bilfönstret kan det verka lite skrämmande att närma sig Fisksätra. De höga husen som i rader tornar upp sig bakom centrumbyggnadens mur mot trafiken.

Men inne mellan husen öppnar sig ett helt annat landskap. Trädgårdskonst och natur förenas till en plats där man i timmar kan vandra ostörd av biltrafik och där storslagna utblickar omväxlar med intima rumsligheter, som lekplatser, konstverk och sittplatser för samtal och eftertanke. Det är som en slottspark. Men inte en slottspark för överheten utan en slottspark för dig och mig och våra medmänniskor. Trädgårdskonst på hög nivå.

Det moderna Fisksätra är ett av de bästa resultaten av det så kallade ”Miljonprogrammet” – det program som antogs av riksdagen 1965 för att med en miljon nya bostäder under en tioårsperiod bygga bort bostadsbrist och social misär i Sverige. Trycket ökade på att Nacka stad skulle tillåta en högre exploatering än vad man från början tänkt när man 1946 köpte Fisksätra från Erstavik. Först gällde det bara att i samverkan med stat och grannkommuner lösa de övergripande frågorna om el, vatten, avlopp och vägförbindelser.

Eftersom det var extra känsligt att bygga ett stort bostadsområde i en skärgårdsnatur, som dittills bara sett enstaka villor, utlystes en arkitektävling. Den vanns 1962 av ett förslag som fått mottot ”Det går att gå”

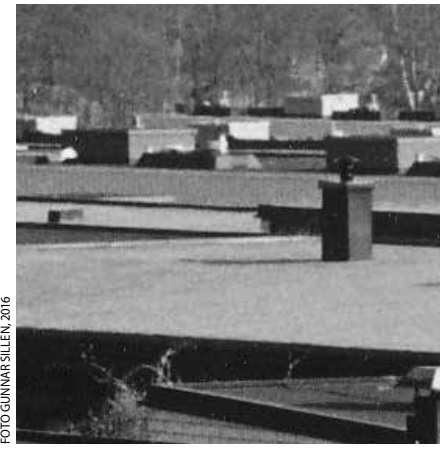
och som ritats av arkitekterna Tore Forsman och Ulf Snellman. Förslaget hade Venedigs trafikseparering som förebild med gångtrafik och mänskliga möten på ett övre plan skilt från bilar, parkeringar och leveransstrafik. Kring en central ”ö” med flerfamiljshus lades tre mindre ”öar” med enfamiljshus och en ”ö” med skola. På ”öarna” tillsammans skulle ca 10 000 människor kunna leva ett gott liv på stora bilfria ytor i direkt anslutning till motorväg och järnväg.

Byggplaneringen startade 1965, stadsplanen antogs 1969 och 1970, året innan motorvägen invigdes kunde bygget starta.

Det centrala området med sina 2 600 lägenheter i flerfamiljshus och 6 000 kvadratmeter affärs- och servicelokaler byggdes under fem år med första inflyttningen 1971 och själva centruminvigningen i oktober 1974. De omgivande områdena med sammanlagt 550 småhus fick lite olika karaktärer: Båthöjden färdigbyggdes 1971 i en internationellt modernistisk stil (arkitekt Gustaf Lettström), Fiskarhöjden 1974 med en modern nordisk trähusarkitektur (arkitekt Hans Åkerblad) och Fågelhöjden 1975 i en stil som ska påminna om svensk nationalromantik (arkitekt Hjalmar Klemming).

Under 2016 har ytterligare ett bostadsområde tillkommit på Länbohöjden där flerfamiljshus med 84 lägenheter ersatt den skola som låg här, och som lades ned 2005.

FOTOGRAFAREN SILEN, 2016

DEL AV HELHET – HELHET AV DEL II
Konstnär: Bertil Herlov Svensson
Material: Aluminium

Här har materialet från de utstansade hålen i skulpturen på Båthöjden fått bli material till en annan typ av portal. Här står skulpturen, som triumfbågen i Paris, mitt på den plats som den själv gör monumental. Men här på Fiskarhöjden slipper vi bilcirrusen och upptäcker att den monumentalitet som skulpturen lyfter fram tas upp av träd, planteringar och markens skiftande stenbeläggning.
Och till skillnad från på Place de l'Etoile, är det på Fiskarhöjden också lättare att passera rakt igenom mittens portalbåge på väg till eller från barnstugan på andra sidan. Även det lilla kan vara stort.

Familjen Lindström vid drivbänkarna i den handelsträdgård, som trädgårdsmästare Karl Johan Lindström drev på Fisksättra holme. På bilden ses han tillsammans med hustrun Albertina samt deras barn.
Fotograf okänd. Foto 1905.

Drängstugan vid Fisksättra gård. Längst till höger står Albertina Lindström, som hyrde stugan.
Fotograf okänd. Foto 1918.

Villa Caprifol vid Lännerstasundet är den enda bevarade byggnaden från det gamla Fisksättra. Det f. d. Baggerska och eldhärjade sommarnöjet från 1880-talet inköptes år 1928 av fröken Siri Svensson. Hon lät återuppföra villan som stod färdig 1930.
Fotograf okänd. Foto sent 1930-tal.

Huvudbyggnaden på Fisksättra gård låg vid nuvarande Hargatan 15. Byggnaden från tidigt 1700-tal revs i slutet av 1960-talet för att ge plats åt det moderna Fisksättra. Under en period fungerade huset som klubbhus för motocrossåkarna.
Fotograf okänd. Foto 1955.

Motocrosstävling på Fisksättra banan. Banan invigdes den 30 juni 1957 och var igång fram till slutet av 1960-talet.
Fotograf okänd. Foto 1962.

Flygfoto från söder över Fisksättra före den moderna bostadsbebyggelsen. Huvudbyggnaden från 1700-talet syns strax till höger om bildens mitt. På det södra gårdet ses motocrossbanan.
Fotograf okänd. Foto 1963.

Länno – även kallad Schweizervillan – låg vid Fisksättra hållplats invid järnvägen. Villan från sent 1800-tal revs för att ge plats åt Fisksättravägen.
Fotograf okänd. Foto 1968.

Fisksättra centrum invigdes den 3/10 1974 och Konsum hörde till de första hyresgästerna.
Foto Nils Johan Nordenlind, 1974.

Fisksättra centrum natten efter invigningsdagen i oktober 1974.
Foto Kent Dahlin.

Gräsmattorna vattnas och barnen leker. Foto är taget samma år som invigningsåret 1974.
Foto Kent Dahlin.

Detalj av miljonprogrammets bostadshus i Fisksättra. Konstnären Lenny Clarhäll har utformat 16 olika träskärmar för ett antal balkongverandor och bostadsentréer. Genom att ändra skärmarnas inbördes placering lyckades han skapa 68 olika varianter, vilket ger liv åt fasaderna. Balkongverandorna skapar en intim miljö och ger en känsla av låg bebyggelse.
Foto Ateljé Adolfsen, 1980.

På Fiskarhöjden uppfördes 260 kedjehus åren 1972-1974 ritade av arkitekt Hans Åkerblad.
Foto Ateljé Adolfsen, 1985.

Området Båthöjden med småhusbebyggelse uppfördes åren 1970-1971. De 202 husen på höjden, som ritades av arkitekt Gustaf Lettström, är utformade med fasader av vitt fasadtegel och svartmålad panel samt platta tak.
Foto Stefan Arhart, 1993.

Fågelhöjden är ett välbevarat småhusområde efter ritningar av arkitekt Hjalmar Klemming. Området, som uppfördes åren 1973-1975, utgjorde den sista etappen i utbyggnaden av Fisksättra. Den enhetliga bebyggelsen består av ca 80 fristående och tätt placerade småhus med höga tak och spröjsade fönster, grupperade kring en inre bilzon med öppna carportar. I Nacka kommuns kulturmiljöprogram, antaget 2011, förordas att områdets enhetlighet och arkitektur ska bevaras.
Foto Stefan Arhart, 1993.

FISKSÄTRA II
Konstnärer: Henry Gustafsson och Ilhan Koman
Material: målat järn

Ett stycke havsbotten projicerad i rymden med fiskar, fisknät och cykelvrak. När solen lyser projiceras också skulpturen som en karta över markens stenläggning.

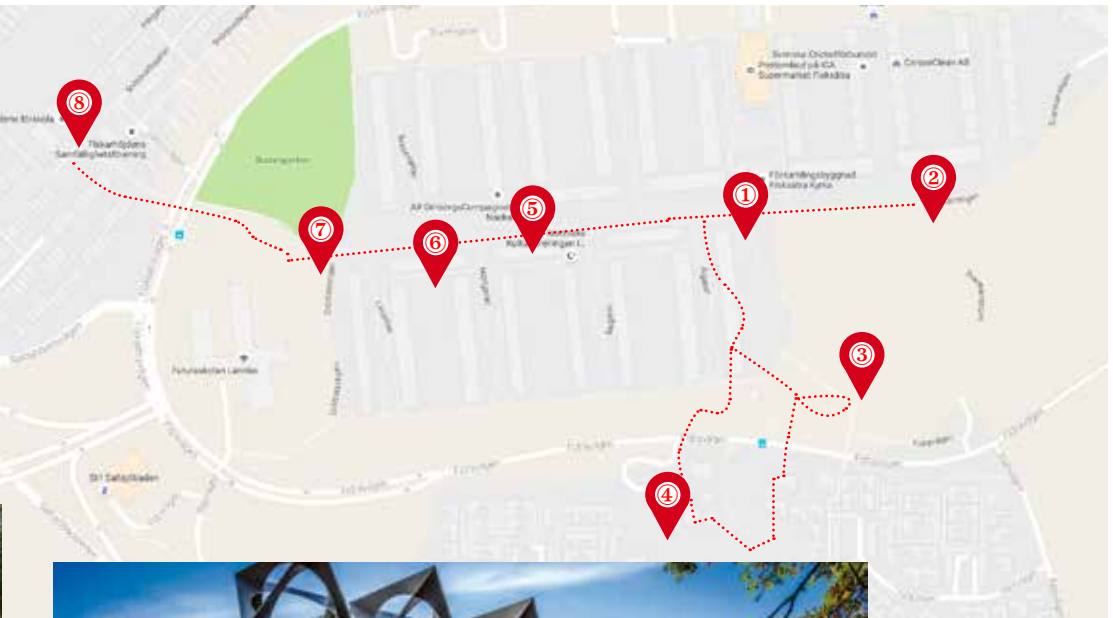

FISKSÄTRA I
Konstnärer: Henry Gustafsson och Ilhan Koman
Material: Målat järn

En ryssja. Att fångas i? Eller att lyckas bryta sig ur? Det finns plats på bänkarna intill att fundera över tillvaron. Medan skuggan vandrar som en timvisare framför fötterna.

Med "Arkitekta Skulpturum" som riktmärke, synligt redan från gångbron över Fidravägen, återvänder vi till Fisksättra Allé, som använder ett stildrag från Solkungens Versaille för att uttrycka sammanhållningens makt.
Men allén gör inte våld på naturen. I sin spikrika sträckning följer den backarna upp och ned. Och till sig har den knutit små österländska trädgårdsplanteringar med rum för olika sorters samtal och sinnesstämningar eller bara som ögonfägnad på väg till tvättstugan. Se också allén och dess omgivande planteringar som en helhet och ett konstverk i sig.

DEL AV HELHET – HELHET AV DEL I
Konstnär: Bertil Herlov Svensson
Material: Aluminium

En aluminiumkonstruktion som står där likt en boské (=lövteater) ur den franska barockens trädgårdskonst. Konstruktionen är en skyddande mur kring lekplatsen vid vägen mot centrum. Men den öppnar sig också nedåt som en port mot samhället eller uppåt som en triumfport för hemvändande barn med föräldrar. De utstansade hålen i skulpturen har blivit skulpturer för de andra höjderna kring Fisksättra. Skulpturen ger många ingångar för den som vill fundera över betydelsen av ordet "delaktig".

TRÄDKÅTAN
Konstnär: Daniela Hedman
Material: Aluminium

ARKITEKTA SKULPTURUM
Konstnär: Bertil Herlov Svensson
Material: Aluminium

Den åtta meter höga aluminiumskulpturen hör till konstruktivismens mest lyckade verk. Med bara små förflyttningar kan det betraktande ögat fås att uppleva de mest oväntade och fantastiska rörelser och ljusbrytningar. Beroende på årstiders ljusväxlingar och egna sinnesstämningar kan skulpturen ge de mest skiftande påminnelser. Ibland kanske en virvlande slöjdans. Ibland kanske ett gigantiskt uppförstorat tjaderspel.

FISKSÄTRA III
Konstnärer: Henry Gustafsson och Ilhan Koman
Material: Målat järn

Här är Fisksättra Allés lägsta punkt. Härifrån går vägen uppåt. Detta är den enda av Fisksättras offentliga konstverk med föreställande element som påminner om sin egen tid. Det begynnande miljömedvetandet. Gifterna som hotar haven. Kräften som hotar människan. De båda porträtten, representerar de vår omedvetenhet eller är det de två som ska få oss att hoppas på en ny människa och en framtid som bättre förmår att ta vara på vår jord och dess ändliga resurser?